

TÜRK SPOR BASINININ ETİK VE TEKNİK SORUNLARI

Hakan TEMİZTÜRK*

Sport Journalism in Turkey

This article is concerned with the sport journalism in Turkey. Newspaper and television have presented a lot of sport news, but the most of them are not the “news”. The sport page of the newspaper and the sport programs on televisions are filled up with exaggerative and false, erroneous statements. Thereby circumstances are caused to loss of trustworthiness of the sport journalism.

Key words: Sport, sport news, sport program, exaggerative news, loss of trustworthiness.

.....

Giriş

Spor, “belirli ölçüde fiziksel güç ve beceri gerektiren yarışmalı ve eğlenceli etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır. Önceleri bu kavram, boş zamanları değerlendirmeye yönelik balıkçılık, avcılık ve atıcılık gibi açık hava etkinliklerini, belirlenmiş kurallara göre bireyler ya da takımlar arasında yapılan düzenli atletik yarışmalardan ayırmak için kullanılmıştır.

*Araş.Gör., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Spor: nereden nereye

Arkeolojik bulgular, Çinlilerin yaygın olarak top oyunları oynadıklarını, Eski Mısır'da da sporun bir hayli yaygın olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eski Mısır'da av, zıplama, güreş, top oyunları ve sopa dövüşleri ilgi gören sporlardı.

Girit'te genç kız ve erkeklerin akrobatik yeteneklerini sergileyen gösterilerinin bir spor mu, yoksa dinsel bir tören mi olduğu açıklık kazanamamakla birlikte, sporla dinsel töreni birleştiren en ünlü faaliyetin İÖ 776'da Zeus onuruna Olimpia'da düzenlendiği saptanan Olimpiyat Oyunları olduğunda şüphe yoktur.

Eski Bizans ve Roma'da araba yarışları en çok tutulan spordu ve daha çok savaşa hazırlıklı olma bağlamında yapılıyordu.

Avrupa geleneğinde önemli bir yere sahip olan gladyatör dövüşleri ise İÖ 264 yılında Etrüsk cenaze oyunlarından geliştirilmişti. İnsanın insanla dövüştüğü *munera* ve insanın hayvanla dövüştüğü *venationes* olmak üzere ikiye ayrılan bu dövüşler, İS 5. Yüzyılda Hıristiyanların tepkisi üzerine ortadan kalkmıştır.

Ortaçağda düzenli olarak spor yapılmıyordu. Kentlilerin ok atma yarışmaları ile soyluların avcılığı ilgiyle karşılanıyordu. Rönesans'la birlikte spor bütünüyle dıışı bir etkinlik oldu. Hümanistlerin sporu bir beden eğitimi aracı olarak görmeleri, onun yarışma yanını gölgeledi. 15. Ve 16. Yüzyıllarda, sporda uyumlu hareketler ve estetik öne çıktı.

Bugünkü biçimiyle spor ilk kez 17. Yüzyılda, İngiltere'de görüldü. Restorasyon döneminde ve 18. Yüzyılda kriket örgütlü biçimde yayıldı. Değişik güçteki sporcuların aynı yarışta yer

almalarını önlemek için yaşa ve ağırlığa göre kategoriler oluşturuldu. Yaygınlaşan bir başka spor da 1867’de kuralları yeniden düzenlenen bokstu. Modern sporlara geçişin ardında kusursuzluğu arayan Sanayi Devrimi yatıyordu. En üst dereceye ulaşma tutkusu “rekor” kavramını ortaya çıkardı. Spor, 20. Yüzyılın temel değerleri olan laikliği, akılcılığı, uzmanlaşmayı, bürokrasiyi, ölçme ve değerlendirmeyi yansıtır oldu. Birçok düşünür ve sosyal bilimci modern sporu sanayi kapitalizminin bir ürünü olarak kabul etti. Kapitalizm televizyon ve öteki iletişim araçlarını da kullanarak sporu pazarlanabilen bir mal haline getirdi. Boş zamanların artması da spor izleyicilerinin ve tüketicilerinin sayısının görülmemiş ölçüde çoğalmasına yol açtı. (AnaBritannica, Cilt: 28: 234-235)

Spor bugün artık insan sağlığını, toplumsal dayanışmayı ve sosyal yapılanmayı etkileyen temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Günümüz insanı bizzat sportif faaliyetlerde bulunarak veya sportif mücadeleleri takip eden taraftar/izleyici olarak sporla ilgilenmektedir.

Bütün sporların anası olarak kabul edilen atletizmde başarılı olan ülkelerin diğer spor dallarında önde oldukları bilinen bir gerçektir. Türkler, “at-avrat-silah” üçlemesindeki at binme ve silah atma gibi sportif faaliyetlere merakları ile ün salmışlardır; bunlara daha sonraları “ata sporu” olarak anılacak olan güreş de eklenmiştir. Üstün başarılar elde eden Türk güreşçilerinin tefrikaları uzun yıllar sonra aylarca gazetelerde yayınlanmış ve büyük bir ilgiyle takip edilmiştir.

Günümüz sporunun en önemli özellikleri artık “pazarlanabilen” ve “para kazandıran” bir uğraş olmasıdır. Spor, sporculara büyük paralar, sponsor firmalara ya da spor kulübü

yöneticilerine de büyük bir tanıtım ve itibar kazandırmaktadır. Spor tüketicilerine ne kazandırdığı ise birçoklarına göre hâlâ meçhuldür. Zira kimileri onu “kitlelerin afyonu” olarak görmüş, kimileri “barış ve dostluğun aracı” saymış, kimileri “tuttuğu takım” için canını vermeye hazır birer “fanatik” olmuş, bazıları ise bu ilişkiyi “anlamsız ve saçma” bulmuştur.

Şurası bir gerçek ki, spor, yapanlar açısından azımsanmayacak faydaları olan bir uğraştır. Ve yine şurası bir gerçek ki, spor tüm dünyada çok büyük kitleleri peşinden sürüklemektedir.

Modern sporlara geçişin ardındaki itici güç olan Sanayi Devrimi, Batılı ülkelerde sporun gelişmesinde ve yayılmasında da etkili olmuştur. Gelişmiş Batılı ülkeler, holiganizm’e varan taraftarlığın yanı sıra lisanslı sporcu sayısı ve spor kulübü sayısı itibarıyla da diğer ülkelerin önünde gitmektedir. Gelişmişlik-geri kalmışlık farkı, sporda da kendisini ortaya koymaktadır: gelişmiş ülkeler genellikle sporun her dalında başarılı olmakta iken, geri kalmış ülkelerin sporcuları diğerlerine göre daha az maddi yatırım gerektiren spor dallarında (atletizm gibi) başarı göstermektedirler.

Spor ve Medya

Modern sporların “pazarlanabilen” özelliği, beraberinde “pazar” ve “pazarlamacı” kavramlarını da gerektirmektedir. “Pazar” ve “pazarlamacı” kavramlarının karşılığı olarak –sırasıyla– taraftarları (spor tüketicilerini) ve medyayı görmek/göstermek yanlış olmayacaktır. Gerçekten de tüm dünyada, kitle iletişim araçları “modernleşen” ve “yarışmacılık”tan çok “gösteri/eğlence”ye dönüşen sporu pazarlayan en önemli araçlar

haline gelmiştir. Spor kulüplerinin ve sporcular ile kulüpleri ve taraftarları buluşturan menajerlerin varlığına ve artan önemine rağmen medyanın rolü daha belirgin ve öndedir.

Amerikan Profesyonel Basketbol Ligi (NBA) maçlarından Real Madrid-Barcelona “derby”sine, Fransa Açık Tenis Turnuvası’ndan olimpiyatlara, her daldaki Dünya kupası karşılaşmalarından modern dünyanın “vahşet”i sayılan pankreas güreşleri, amerikan güreşi ve boğa güreşlerinden jimnastik’e kadar yüzlerce yarışmayı ve binlerce sporcuyu dünyanın en ücra köşelerine dek ulaştıran medya sayesinde, insanlar kendi ülke takım ve sporcularının taraftarları olmakla yetinmemekte, Michael Jordan, Maradona, Chicago Bulls, Muhammed Ali, Manchester United, Naim Süleymanoğlu vs. sporcu ve takımları da yakından takip etmeye başlamaktadır.

Yine medya sayesinde ki, sporun yarışma özelliği kadar gösteri yönü de ağırlık kazanmakta ve kurallar her yıl değişmektedir. “Televizyonları başındaki” “sporseverlere” ve gazetelerini artık son sayfadan okumaya başlayanlara, daha hızlı, daha yüksek, daha ileri ve belki en önemlisi daha estetik “gösteriler” sunabilmek için büyük emek ve paralar harcanmaktadır.

Türkiye’de Spor

Birçok ülkenin aksine, sporla uğraşanların sayısı Türkiye’de bir hayli düşüktür. Her 100 kişiden Danimarka’da 36’sı, Lüksemburg’da 31,71’i, Almanya’da 30’u, Hollanda’da 26,66’sı, Fransa’da 23, 63’ü, Portekiz’de 19,4’ü, Belçika’da 13,6’sı,

İngiltere’de 13,32’si spor yaparken Türkiye’de bu oran sadece binde 9’dur (Çol, 1998: 55).

Bu durum, spor kulübü ve lisanslı sporcu sayıları karşılaştırıldığında da aynı sonucu ortaya koyacaktır. Bununla birlikte sportif faaliyetlerin izleyicisi/taraftarı hiç de az değildir.

“Ata sporumuz” güreş ile ara ara halter, tekvando vs. gibi teknik beceriden çok güç kullanımını gerektiren spor dallarında başarılı sonuçlar alan Türkiye, altyapı tesis ve çalışması, uzun vadeli yatırım gerektiren branşlarda yeterli başarılar elde edememiştir. Bununla birlikte son yıllarda büyük aşama kaydeden ve firmalara uluslar arası alanda itibar ve müşteri kazandıran müessese takımlarının kısmi başarılar elde etmeye başlaması, “Türkiye ve spor” açısından ümit vericidir.

Bütün bunlar bir gerçeği ifade etmekten kimseyi alıkoyamaz: **Türkiye’de spor, futboldur.** Araştırmalar da bu gerçeği teyid etmektedir. 1930-1998 yıllarını kapsayan bir araştırmanın bulgularına göre, anılan dönemde İstanbul’da kurulan toplam 1022 adet spor kulübünün 417’si futbol kulübüdür. Diğer 37 spor dalına ait kulüp sayısı ise toplam 605’tir (Erdemli, 1998: 21-23).

Bu spor dalında elde edilmiş çok büyük bir başarı olmamasına rağmen (Futbolda elde edilen en büyük başarı Galatasaray Futbol Takımının kazandığı UEFA Kupası (2000) ve Süper Kupa (2000) şampiyonluklarıdır.) futbol en fazla ilgi gören spordur. Türkiye, güreşte defalarca, halterde, tekvandoda boksta, basketbolda, okçulukta ise zaman zaman başarılar (Avrupa, Dünya ve Olimpiyat şampiyonlukları) elde etmesine rağmen futbolda (Galatasaray’ın başarısı dışında) Avrupa, Dünya ve Olimpiyat

şampiyonluğu bir yana bu turnuvalarda finale, hatta yarı finale bile çıkamamıştır.

Ancak bu başarısızlık hali, onbinlerce taraftarı stadlara toplanmaktan, milyonlarcasını televizyon karşısından ve gazetelerin spor (aslında "futbol") sayfalarından uzak tutmaya yetmemektedir.

Türkiye'de Spor Yayıncılığı

Türk basınında spor konusundaki ilk yazı 14 Mart 1891 tarihli'dir. Ahmet İhsan Bey'in *Servet-i Fünun* dergisinde yayınlanan bu ilk spor yazısı Paris mahreçli ve eskrim konulu olup yazarı Ali Ferruh Bey'dir (Atabeyoğlu, tarihsiz: 6).

Selanik'te yayınlanan *Asır* gazetesinin 30 Mart 1895 tarihli nüshasında çıkan ve İngiltere'de yapılan bisiklet yarışları ile at koşularından bahseden yazı da ilk spor yayınlarından biridir. Aynı gazetenin 16 Aralık 1895 tarihli nüshasında ise Atina'da yapılacak olan 1. Olimpiyat Oyunları ile ilgili ayrıntılı bir haber çıkmıştır.

Bu ilk yazıların ardından 1897'de İzmir'de çıkan *Hizmet* adlı gazetede Selim Sırrı Tarcan'ın sporla ilgili yazıları yayınlanmaya başlar. Bunu değişik gazetelerde çıkmaya başlayan diğer spor haberleri takip eder.

1903 yılında Selim Sırrı Tarcan iki kitap birden yayımlar: *Terbiye-i Bedeniyye, Halter Terimleri...*

İlk spor dergisini, daha sonraları Burhan Felek ismiyle tanınacak olan Üsküdarlı Burhanettin Bey, 28 Eylül 1910'da *Futbol* adıyla çıkartmıştır. Futbolun yanı sıra diğer sporlara da yer veren dergi 6 sayı çıkabilmiştir.

İkinci spor dergisi 1911'de çıkan *Terbiye ve Oyun*'dur ve Selim Sırrı Tarcan'ın eğitim ağırlıklı yazılarını yayınlamıştır.

1911-1913 döneminde *Abidin Daver Tasvir-i Efkâr*'da her gün spor yazıları yazarken, *Tanin*'de Refik Bey'in, *Sabah*'ta Bedri Bey'in, *Peyam*'da da Suad Hayri (Ürgüplü) Bey'in sporla ilgili yazıları çıkmıştır.

1913 yılında Cem'i Bey, daha çok haber ağırlıklı *İdman* adlı dergiyi çıkarmıştır.

Çelebizade Tevfik Bey'in 1919'da çıkartmaya başladığı *Spor Alemi* adlı dergi, çağdaş düzeyde ilk Türk spor dergisi olmuş ve 10 yıl süreyle yayınlanmıştır (Erdemli, 1998: 13-14).

Selim Sırrı Tarcan, *Spor* (1914), 6 Yaşından 15 Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mahsus İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniyye (1917), *Spor İdmanları* (1918), Mekteplere Mahsus Aletsiz İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniyye (1926), Muallimlere Terbiye-i Bedeniyye Rehberi (1926), *Sporcu Neler Bilmeli?* (1926), *Tenis* (1926), *Terbiye-i Bedeniyye Tarihi* (1928) adlı kitaplarını yayınlamıştır. (Türk spor yaşamında ve spor yayıncılığı alanında haklı bir üne sahip olan Selim Sırrı Tarcan, hayatı boyunca 58 kitap, 2520 makale yazmış, yine pek çoğu spor konusunda olmak üzere 1520 konferans vermiştir (Atabeyoğlu, tarihsiz: 12).)

Yıllar sonra, bakan, büyükelçi ve başbakan olacak olan Suad Hayri Bey (Ürgüplü), *Spor Alemi*'nde "Paris Mektupları" başlığı altında Paris'ten haberler geçmekle kalmayıp yüksek öğrenimini tamamlayıp yurda döndüğünde (1925), *Şa Şa Şa* adlı yeni bir spor dergisi de çıkarmıştır. Ünlü bir futbolcu olan Refik Osman Bey (Top) ise *Gol* isimli spor dergisini yayın hayatına sokmuştur.

Spor Alemi'nin kapanmasıyla (1928) doğan boşluk, Talat Mithat Bey (Hemşeri) tarafından 3 Ekim 1929 günü çıkarılmaya başlayan *Türkspor* ile doldurulmuştur. *Türkspor* her yönüyle ve tam anlamıyla bir spor dergisi olmuş, spor üzerine yapılan polemiklere yer verdiği için de bir hayli tiraj toplamıştır (Atabeyoğlu, tarihsiz: 16-22).

Spor Sayfalı Gazeteler Dönemi

1934 yılında spor basınında yepyeni bir uygulama başlatıldı. Zamanının en iyi futbol hakemlerinden biri olan İzzet Muhiddin (Apak), çalışmakta olduğu *Haber* isimli akşam gazetesinin son sayfasını tamamen spora ayırmakla, günümüze dek uzanıp gelen bir sistemin kurucusu ve öncüsü oldu. Bu uygulama ile birlikte "gazeteleri arka sayfalarından okumaya başlama"ya da geçilmişti (Atabeyoğlu, tarihsiz: 23).

1930'lu yıllarda Türk spor basını iyice hareketlendi: Sadun Galip Savcı ve arkadaşları *Olimpiyat*'ı (1931), yarıresmi Türk Spor Kurumu *Türk Spor Kurumu Dergisi*'ni (1935) çıkardı. *Top* dergisinin 1937'de yayın hayatına son vermesinin ardından Talat Mithat Hemşehri, değişik kimliği, zengin yazar kadrosu (Refik Osman Top, Ömer Besim Koşalay, Muvakkar Ekrem Talu, Haluk San, Bedri Gürsoy, Tarık Bilgin, Osman Müeyyet Berkmen vs.) ve diğerlerinden çok farklı olan anlayış ve görünüşüyle *Kırmızı-Beyaz* çıkarmaya başladı (14 Haziran 1937). Yine bu yıllarda Edirne'de *Trakya Spor*, Adana'da *Çukurova Spor*, Balıkesir'de *Gençler Yolu*, İzmir'de *Jokey Spor* ve Ankara'da *Havacılık ve Spor* adlı dergiler çıkmakta idi (Atabeyoğlu, tarihsiz: 24-27).

Türk spor basınında, 1930'lu yılların sonlarında yaşanan en önemli gelişme profesyonel spor yazarlarının ortaya çıkması olmuştur. Özellikle günlük gazeteler, spor olaylarını layıkıyla izleyebilmek ve okuyucularına aktarabilmek amacıyla kadrolarında salt sporla görevli profesyonel yazarlara da yer vermek zorunda kaldılar. Yine bu dönemde, gazeteler İstanbul dışındaki önemli şehirlerde yapılan spor faaliyetlerini izleyebilmek için de yurdun çeşitli yörelerinde özel muhabir ve yazarlar görevlendirmeye başlamışlardır (Atabeyoğlu, tarihsiz: 29).

1940'lı yıllar sporun günlük gazetelerde yerini sağlamlaştırdığı yıllar oldu. Önce *Vatan* gazetesi arka sayfasının tamamını spora ayırdı; ardından *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Son Posta* spora ayırdıkları sütun sayılarını artırarak bu gelişmeye ayak uydurmaya çalıştılar.

Sporu Türk kamuoyunun gündemine oturtan en önemli saik Londra Olimpiyatları ve bu fırsatı değerlendiren gazete de *Hürriyet* olmuştur. 1 Mayıs 1948'de yayın hayatına başlayan *Hürriyet*, Londra Olimpiyat Oyunları'na Türk basınının en usta foto muhabirlerinden Ali Ersan'ı göndererek diğer gazete ve dergilerin önüne geçmiştir. Türk güreşçilerinin önemli başarılar elde ettiği bu oyunlarda, Ali Ersan'ın geçtiği haber ve fotoğraflar sayesinde *Hürriyet* gazetesi elden ele dolaşmaya başlamıştır (Atabeyoğlu, tarihsiz: 38-39).

1950'li yıllarda spor, gazetelerin hemen hepsinde kendisine yer bulmuş ve spor yazarlığı önem kazanmıştır. İlk spor ajansı Spor Haberleri Ajansı adıyla 22 Kasım 1953'te kurulmuş, bunu ilk günlük spor gazetesi izlemiştir: *Türkiye Spor* adlı spor gazetesi Yılmaz Pağda'nın sahipliğinde, Halit Kıvanç, Necati Bilgiç,

Kenan Şengül, Muvakkar Ekrem Talu, Halit Talayer gibi yazarların öncülüğünde çıkmış ve yüksek tirajlı gazetelerin 40 bin bastıkları bu dönemde 50 bine varan satışıyla rekorlar kırmıştır. Ömrü çok kısa olan *Türkiye Spor*'un yerine *Günlük Spor*, onun yerine de siyasi bir gazete olarak *Son Saat* yayınlanmıştır (Atabeyoğlu, tarihsiz: 46-48).

Gazetelerin spor haberleri ve spor sayfaları ile öne çıkmaları, spor dergilerinin gerilemesine ve ortadan kaybolmasına sebep olmuştur. Haldun Simavi, uzun bir aradan sonra *Foto Spor* adlı dergiyi çıkararak (1968) bu alana tekrar hayatıyet kazandırmıştır. Haldun Simavi'nin spor dergisi Odhan Baykara tarafından yönetiliyor ve Samim Var, Volkan Yarman, Cengiz Alpman, Cengiz Ertaylan, Cumhur Bahadır, Doğan Katırcıoğlu, Engin Aktel, Kenan Çelik, Düşvar İyış, Cem Atabeyoğlu gibi yazarları barındırıyordu. Dergi, basıldığı matbaanın Günaydın gazetesinin Ankara bürosuna gönderilmesiyle aniden kapanmak zorunda kaldı. *Foto Spor* ekibi, 1973 yılında modern teknikle basılan *Hayat Spor*'u yayın hayatına soktu. *Hayat Spor* da yüksek tiraja ulaşmasına rağmen uzun ömürlü olamadı ve 1978'de müessesenin greve gitmesiyle yayınını durdurmak zorunda kaldı ve bir daha çıkmadı (Atabeyoğlu, tarihsiz: 54-56).

Basının Atılım Yılları

1980'li yıllar, Türkiye'nin serbest pazar ekonomisine geçtiği dönem olmuştur. Bu dönemde sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel hayat yeniden şekillenmiş ve bu durum basına da yansımıştır. Türk basını, mesleği gazeteci olmayan işadamlarının elinde ticari birer işletme haline bürünmüş ve "daha çok satma"

çabası, meslekî kaygıların önüne geçmiştir. Artan nüfusa ve okuma yazma oranına rağmen tirajların 1970'lerdeki seviyesinde çakılı kalmasının da bu çabaları artırdığı görülmüştür. Bu çabaların ürünü olarak promosyon en çok başvuru alan yol olmuştur. 1990'lı yıllarda doruğa çıkacak olan "promosyon savaşları"nda, okurlarının aynı zamanda birer "tarafdar" da olduğundan hareket eden gazeteler, takım posterleri, imzalı sporcu posterleri, spor malzemeleri vs. gibi promosyonlarla okuyucu kapma yarışı yapmışlardır. Bunun bir ölçüde başarılı olduğu da gözlenmiştir.

80'li yıllar spor yazarlığı açısından "altın yıllar"dır. Gazetelerin spor sayfaları oldukça gösterişli, renkli, resimli, sporla ilgili-İlgisiz ama albenili bir görünüm kazanmış ve "tarafdar-okur" için çekici bir hal almıştır. Bu dönemde spor basınının ve yazarlarının genel olarak seviyeli ve sorumlu yayın yaptıklarını da teslim etmek gerekir. Güreş ve halterde uzun yıllar sonra elde edilen başarılar ile Galatasaray futbol takımının, Türk futbol tarihinde en büyük başarıyı yakalaması, sporu daha fazla gündeme sokmuş ve bu durum spor basınına da etkilemiştir. Böyle bir ortamda gazetelerin spor sayfalarının sayısı artmış ve günlük spor gazetesi *Fotospor* yayın hayatına girmiştir (3 Eylül 1989). Birol Nadir'in çıkardığı *Fotospor* büyük bir ilgiyle karşılanmış ve 100 binin üzerinde tirağa ulaşmıştır. Bu gazeteyi daha sonraları Türk basının iki büyük grubunun (Bilgin, Doğan) çıkaracağı iki ayrı günlük spor gazetesi (*Fanatik*, *Fotomaç*) takip edecek ve bugüne kadar yayınlarını sürdürecektir.

Türk Spor Basınının Bugünü

Türkiye, 1990'lı yılların başında özel televizyonların yayına başlaması ile medya sektöründe "kıran kırana" bir rekabetle tanıştı. Bir yanda televizyonlar birbirleriyle yarışırken öte yanda basın bu yeni durum karşısında strateji belirlemeye ve konumunu sağlamlaştırmanın yollarını aramaya başladı. Basının ve televizyonların spor servisleri de tabii...

Ancak bu yeni iletişim ortamı, basına kalite yerine kalitesizlik, itibar ve tiraj yerine güvensizlik ve tiraj kaybı getirdi. Gazeteler, televizyon kanallarının "seyirliklik" avantajları karşısında, promosyonlarla ayakta kalmaya çalıştıysalar da bunda başarılı olamadılar. Tirajlar artmıyor, aksine düşüyordu. Yeni gazeteler çıkarmak, ekler (spor, bulmaca, kitap vs.) yayınlamak... hiçbir fayda etmiyordu; televizyon kanalları teknik olanakların da yardımıyla gündemi daha yakından takip ediyor ve daha "sıcak" bir şekilde ekrana getiriyordu. Bu durum spor basını için de geçerliydi; spor müsabakalarına (bundan, çoğunlukla futbolu anlamak gerekir) ilişkin gelişmeleri, görüntüleri aynı günün akşamında, bazen canlı yayınla aynı anda veren televizyonlar, ilgi ve merakın en üst noktasına hitap edebilme avantajını kullanırken gazetelere pek bir şey kalmıyordu.

Böyle bir durumda spor basını ne yapabiliirdi?

Spor basını, -genel olarak tüm basının yaptığı gibi yaparak- haber aktarma sorumluluk ve görevini bir çırpıda silerek, sansasyona, magazine, "perde arkasına" ve yoruma ağırlık vermeye başladı. Ancak "iş" in "yorum" boyutu, televizyonun etkisi ve spor okurunun okumayla ilişkisi düşünülerek ciddiyetinden uzaklaştırıldı. Zira "sporseverler" in uzun uzadıya makaleler,

tefrikalar, maç yazıları okuması düşünülemezdi. Bunun yerine kısa ama vurucu, sansasyonel, iç gıcıklayıcı, taraftarın gönlünü okşayan, yer yer cinsellik katılmış yazılara, başlıklara, spotlara yer vermek yeterliydi. Televizyonlar karşısındaki tek silahı olan “yorum”u da “akşam futbolu bırakıp sabah spor yazarı olarak kalkan” şöhretlilere havale edince, ortada haberden, yorumdan, bilgilendirmeden, sorumluluktan hiçbir eser kalmıyordu.

İki Handikap: “Futbol Basını” ve “Düzeysizlik”

Bugün Türk spor medyasının en belirgin iki özelliği bunlar: Futbol basını olması ve seviyeden yoksunluğu...

Türk basını son yıllarda iyice “futbol basını” olup çıkmıştır. “Hangi kanala giderseniz gidin, hangi kanalı, haftalar, haftalar boyu izleyin, gördüğünüz sadece futbol oluyor... Futbol da değil... Birinci lig futbolu... Hatta o da değil... Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş futbolu... Daha da doğrusu Fenerbahçe futbolu...”¹

İşte bunun kanıtı: Hacettepe Üniversitesi Spor Teknolojisi Bölümü’nün yaptığı araştırmaya göre, gazetelerin spor sayfalarında futbola ayrılan yerlerin oranı şöyle: Sabah: yüzde 56,47; Cumhuriyet: yüzde 76,07; Hürriyet: yüzde 60,5; Zaman: yüzde 55,88; Akşam: yüzde 72,88.

Peki ya televizyonlar? Bir aylık izleme sonucu elde edilen oranlar şöyle: Kanal D: yüzde 75; ATV: yüzde 66; Show: yüzde 62; Star: yüzde 86; TRT: yüzde 59,8 (Çol 1998: 56).

Bu oranlar Türkiye’de bir spor basınından ziyade futbol basını olduğunu ortaya koymaktadır. Peki bu, niçin böyle? Gazeteci Zeki Çol bu soruya şöyle cevap vermektedir:

¹ Hıncal Uluç, “Spor ve medya!..” Yeni Türkiye, S: 12, Kasım-Aralık 1996, s.1447.

"Artık Türkiye'de spor gazetecisinden ya da spor yazarından söz etmek bana göre son derece olanaksız. Bizler spor gazetecisi değiliz, bizler futbol gazetecisiyiz; ya da bizler spor yazarı değiliz, bizler futbol yazarıyız. Çünkü futbol dışında ilgilendiğimiz hiçbir şey kalmadı. Ama futbolda bu ülkede nerelere gelmişiz; bizim verdiğimiz onca emeğin karşısında Türkiye'nin futbolu hangi noktalara gelmiş?... Türkiye Dünya kupalarına bir kez katılabilmiş, bir kez de o hakkı kullanmamış... Bizim Avrupa şampiyonasında da çok önemli bir yeterliliğimiz söz konusu değil. Bir kez katıldığımız şampiyonada sadece ve sadece katılmakla kalmışız, puanımız olmamış, golümüz olmamış. Kulüpler düzeyinde o kadar uğraşmamıza rağmen Türk futbolu Avrupa'da önemli bir noktaya gelmemiş.* Gayet tabii futbola medyanın ilgisinin yoğun olması lazım. Çünkü bu ülkede spor yapanların en azından yüzde 77'si futbolla ilgileniyor. Ama futbol denilince de bu kadar abartılı, bu kadar ölçsüz, bu kadar yoğun ilgiyle yaklaşmak, galiba Türk spor basınının son yıllarda işlediği en önemli suçlardan bir tanesi." (Çol, 1998: 55-56).

"Futbol yazma"nın tirajları ve reytingleri yükselttiğine dair yaygın bir kanaat vardır.** Ancak gazete tirajları bunun böyle

* Zeki Çol'un bu tebliği sunduğu tarihten sonra Türkiye 2000 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda çeyrek finale (ilk 8 takım arasına) yükselme "başarısını göstermiş"; Galatasaray da kulüpler düzeyinde UEFA ve Süper Kupa şampiyonlukları kazanmıştır. Ancak bu başarılar, tahmin edilebileceği gibi, spor basının çerçevesini de aşan boyutlar kazanarak medyada çok daha fazla yer almıştır. Yani, "başarı" ile "haber olma" dengesizliğinde bir değişme yoktur.

** Daha da ötesi "Fenerbahçe yazma"nın. Hıncal Uluç'tan bir alıntı: "Bir tarihte Gelişim Spor dergisini yönetiyordum. Galatasaray yurt dışında harikalar yaratıyordu. Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Rapid Wien ve Neuchatel Xamax'tan sonra Monaco'yu da eleyerek, yarı final oynamaya doğru gidiyordu. Beşiktaş yurt içinde şampiyonluğu götürüyordu. Ama satış servisi benden her hafta, içerde ve dışarda tek başarısı olmayan Fenerbahçe'yi kapağa koymamı istliyordu. Çünkü Fenerli kapak satıyordu." (Hıncal Uluç, a.g.y., s. 1447.)

olmadığını, 30 yıl öncesiyle karşılaştırıldığında herhangi bir artışın görülmediğini, satış rakamlarının 3,5-4 milyon arasında gidip geldiğini göstermektedir (Çol, 1998: 56).

Spor basınının, "spor"u futboldan ibaret kabul eden yaklaşımı, kamuoyunun diğer spor dallarına olan ilgisini ve gençlerin değişik spor dallarına yönelmelerini -doğal olarak- engellemektedir. Örneğin, "ata sporu" olarak anılan ve futbolla karşılaştırılamayacak oranda başarılar getiren güreşe basının yeterli ilgiyi göstermemesi yüzünden, güreş turnuvalarına seyirci çekebilmek için ilgili kişi ve kuruluşlar büyük çaba harcamak durumunda kalmaktadır. Aynı durum diğer spor dalları için de geçerlidir; fakat basındaki yerine ve önemine paralel olarak futbol karşılaşmaları binlerce insanı tribünlere toplayabilmektedir.

"Düzeysizlik Yarışı"

"Milyarlık eşekler" başlığı kaybettikleri bir maç üzerine, bir takım futbolcuları için uygun görülmuş bir nitelemeydi ve bir spor sayfasının manşetini "süslüyordu". Evet, gerçekten de süslüyordu; zira spor basınının (spor gazetelerinin, gazetelerin spor sayfalarının, radyo ve televizyonların spor bültenlerinin) yüzde 90'lar düzeyinde yer verdiği futbol haberlerinin nesneleri, yerine göre "baştaçı", yerine göre "milyarlık eşek" olabilmektedirler.

Futbol haberlerine ayrılan yerin yüzde 90'lık kısmı "üç büyükler"in (Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş) "haberleştirilen" faaliyetlerinden ibaret olduğu için gazete ve televizyonlar, her gün, hatta her bültende, mutlaka bir "Fenerbahçe haberi", bir "Galatasaray haberi", bir "Beşiktaş haberi" vermek zorundadırlar. Spor basınının adeta sermayesidir bu takımlar.

Peki ya böyle bir “haber” yoksa?

“Yoksa”yı düşünmek hakkına sahip değildir spor medyası. O takımlar için ayrılan sayfalar, her gün mutlaka doldurulacaktır; ülkenin veya dünyanın spor gündeminde çok daha önemli gelişmeler olsa da bu durum değişmez. Bunun içindir ki, spor sayfaları her gün tek düze, basma kalıp yazılarla, büyük büyük fotoğraflar ve başlıklarla doldurulur. Böyle durumlarda kalite, seviye, sorumluluk, ahlakilik hatırlanmaz/hatırlatılamaz.

Haber sunumundaki tarafgirlik o kadar belirgin bir hal alır ki, çoğu zaman “haber”i okuyup “gerçeğe ulaşmak” mümkün olmaz.

Bir Örnek: Gerçeği Gizleyen Haber

Sabah gazetesi, Galatasaray-Monaco maçı ile ilgili habere önce 1. sayfadan yer vermektedir: “3-2. İyi başladı”. Spotta, “10 kişilik Galatasaray”ın, “hakem fiyaskosu yaşanan maçta Fransa şampiyonu Monaco’dan söke söke 3 puanı aldığı” belirtilmektedir. Daha küçük puntolu, “haberin özeti” niteliğindeki ikinci spotta, Cimbom’un maçı “hakeme rağmen” kazandığı tekrarlanmakta; “Bülent’in nizami bir golünü saymayan İspanyol İbanez, Hagi’yi de oyundan attı. Ama Capone galibiyeti ilân etti” denilmektedir.

Haberin bu kısa özetinde bile taraflı değilse “yanlış” aktarılan yanlar var: “10 kişilik Galatasaray”ın maç kazandığını ileri sürebilmek için herhalde bu takımın maçın büyük bölümünü bir kişi eksik oynamış olması gerekir. Oysa Hagi 70. dakikada atılmıştır. Yani Galatasaray 90 dakikanın sadece 20 dakikasını 10 kişi oynamıştır. Üstelik, Hagi’den iki dakika sonra Monacolu Dabo da atılmış ve böylece Galatasaray sadece iki dakika eksik oynamıştır.

Maçla ilgili bir başka “haber”de şu ifadeler yer almıştır:

"İspanyol hakem İbanez uğraştı ama Monaco'yu kurtaramadı -Hakeme Rağmen- G.Saray'ın 2-0 öne geçtiği maçta Monaco'yu hakem ateşledi. Monaco'nun ofsayt golünü verdi; Cimbom'un golünü saymadı. Hagi'yi attı ama Capone'yi unuttu".

Maç hakkında *Sabah* gazetesinin tavrını, "abartıyorlar, yanlış yorumluyorlar, haksız suçluyorlar vs." diyerek eleştirmek mümkündür. Ancak bunlar gerçeği ifade etmeye yetmez; zira *Sabah* alenen yanlış bilgi vermiştir:

Medyakronik'ten Ümit Kıvanç'a göre, Monaco'nun herhangi bir golü ofsayt değildir, bu konuda yapılmış bir tartışma falan da yoktur. *Sabah*, hakemin yaptığı haksızlıklar arasına Hagi'yi oyundan atışını da katıyor; bu konuda da herhangi bir tartışma yoktur, zira Hagi'nin gayet yerinde bir kararla atıldığına kimsenin itirazı yoktur.

"Monaco'yu hakem ateşledi" yargısını haklı çıkarabilecek herhangi bir olay da geçmemiştir maçta. Konuk takımın, maçın başında ve ikinci yarının başında ve ortalarındaki canlanmasına hakemin katkıda bulunduğu ilişkin bir veri yoktur. *Sabah*'ın aynı sayfasının dibinde Monaco'yu ateşleyen başka şeyler de vardır: "Hagi, bu sezonki ilk Avrupa Kupası maçının 51. dakikasında Giuly'ye kaptırdığı topla Monaco'nun ilk golüne yolaçarak rakibi ateşleyen isim oldu."

Sabah'ın haber metnindeki şu ifadeler de ilginç: "Capone'nin Giuly'ye ceza alanında yaptığı harekete İbanez penaltı dedi". Bu, TV spikerlerinin de sık sık başvurduğu, klasik, "sinsi yorum" tarzıdır. "Hakem penaltı dedi" ile "hakem penaltıyı verdi" arasındaki fark sadece bir söyleyiş farkı değildir. Gazetenin haberi

veriş tarzı Kıvanç'ın "Sabah gazetesi herhalde başka bir maçı izlemiş" hükmüne varmasına sebep olmuştur.²

Bu türden haber analizlerini yaparak spor medyasının yanlışlarını, tarafsızlıklarını, hatta yalanlarını ortaya koymak zor değildir. Görülen odur ki, spor medyası, medyanın geneline hakim olan yozlaşmadan en fazla nasibini almış olan kısım. Gazetelerin başlıklarında, televizyonların spotlarında hep basma kalıp, klişe ifadeler, basit ve çoğu zaman anlamsız –hatta saçma- ibareler, argolar, küfürler, kavgalar, kızıştırmalar, ön yüzde başka arka sayfada tam tersini seslendiren yazılar, uydurmalar, sansasyonlar yer almaktadır.

Bunun sonucudur ki, televizyonların spor programları, futbolun dışında "televole" kuşaklarına, gazetelerin sayfaları ise ağza alınmayacak galiz ifadelerin, yalan-yanlış haberlerin, maksatlı yayınların sergi yerine dönüşmektedir.

Ve yine düzey yoksunluğunun, sorumsuzluğun, ahlaki kaygılardan uzaklaşmanın sonucudur ki, "Ne **Pre** koydu bel!"; "İlhan Havhav fena coştı!"** gibi hem tahkir edici, hem de kişilik haklarını ihlal edici çirkin ifadeler kendilerine spor sayfalarında yer bulabilmektedir.

² http://www.medyakronik.com/hays_ars/ofs/og_hakem.html

* Futbolcu Preko'nun adı kullanılarak "vurgulu", ama aynı zamanda rakip takımı "aşağılayıcı" başlık "yaratılmıştır".

** Gençlerbirliği Kulübü Başkanı İlhan Cavcav'ın soyadına gönderme yapılmakla kalmamış, soyadın benzetmeler için uygunluğundan istifade edilerek "bir taşla iki kuş" vurulmuştur.

Sonuç Yerine...

Türkiye’de spor medyasının hem sadece futbol basını imiş gibi yayın yapması, hem de bu yayınlarında büyük bir seviyesizlik gösterdiği açıktır. Bu durum, spor kamuoyunun istismar edildiğini, daha çok satmak/izlenmek uğruna merak ve ilgilerin kötüye kullanıldığını düşündürmektedir.

Genelde medyadan, özelde ise spor basınından beklenen haber vermesidir. Haber verirken objektiflik, doğruluk, sorumluluk, ahlakilik gibi kurallara riayet edilmesini beklemek de okurların hakkıdır. Bunları Türk spor basınından beklemek ise ne yazık ki pek akılcı gözükmemektedir. Yukarıdan beri sıralanagelen olumsuzlukların yanı sıra bu alandaki rekabetin daha çok “düzeysizlik yarışı” şeklinde kendini göstermesi, eğitim seviyesi en düşük basın mensuplarının, sadece şöhretleri sebebiyle eline kalem tutuşturulan “akşam futbolcu-sabah spor yazarı” tiplerin giderek artması bir yargıyı doğrulamaktadır:

“Türkiye’de spor medyası yoktur.”³

3 Hincal Uluç, a.g.y., s. 1448.

Kaynakça

- AnaBritannica, Cilt: 28.
- Atabeyoğlu, Cem (tarihsiz). **Türkiye'de Spor Yazarlığının 100. Yılı (1891-1991)**, Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayını, İstanbul.
- Çol, Zeki (1998). **"Cumhuriyet'in 75. Yılında Spor Medyası" Semineri**, Türkiye Spor Yazarları Derneği, 24-26 Aralık 1998, Belek/Antalya, Yücel Ofset, Ankara.
- Erdemli, Atilla (1998). **"Cumhuriyet'in 75. Yılında Spor Medyası" Semineri**, Türkiye Spor Yazarları Derneği, 24-26 Aralık 1998, Belek/Antalya, Yücel Ofset, Ankara.
- Kıvanç, Ümit (2000). **"Hakeme Rağmen" Zafer, "Gazeteye Rağmen" Gerçekler**,
http://www.medyakronik.com/hays_ars/ofs/og_hakem.html 13 Eylül 2000.
- Uluç, Hincal (1996). **"Spor ve medya!.." Yeni Türkiye**, S: 12, Kasım-Aralık 1996.

